

ภาพลักษณ์ของเจ้าอาวาสวัดยะกุมิ ในนิทานเรื่องเล่า อูจิชุอิ โมะโนะงะตะริ*

ยอดสวรรณค์ อิกุจิ¹

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาภาพลักษณ์ของเจ้าอาวาสวัดยะกุมิ ในนิทานเรื่องเล่า อูจิชุอิ โมะโนะงะตะริ เรื่องที่ 55 “เรื่องของเจ้าอาวาสวัดยะกุมิ” เจ้าอาวาสวัดยะกุมิ หมายถึง พระชะอิงุเอ็น เป็นบุคคลที่มีตัวตนอยู่จริงในประวัติศาสตร์ ออกบวชเป็นพระในนิกายซันรอน จากการศึกษาพบว่า มีตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสควบคุมดูแลวัด จึงน่าจะเคร่งครัดในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา แล้วเหตุใดจึงทำเรื่องผิดพลาดโดยการนำของวัดไปใช้ส่วนตัว จนยอมหลุดต้องมารับตัวไปลงนรกในวาระสุดท้ายของชีวิต การศึกษาภาพลักษณ์ของเจ้าอาวาสในนิทานเรื่องเล่านี้ จึงน่าสนใจอย่างยิ่ง ทั้งในฐานะของผู้ดำรงแนวคิดทางพุทธศาสนา แล้วทำผิดพลาดเสียเอง และในฐานะมนุษย์ในสังคมสมัยเอฮันที่กระทำผิดได้เช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป การศึกษาภาพลักษณ์ของเจ้าอาวาสในนิทานเรื่องเล่านี้ น่าจะสะท้อนแนวคิดของผู้เล่าซึ่งเป็นสมาชิกคนหนึ่งในสังคม เกี่ยวกับสภาพสังคมของสมัยเอฮันถึงคะมะกุระได้ ผลการศึกษาพบว่าเจ้าอาวาสวัดยะกุมิ มีภาพลักษณ์ด้านลบ 2 ประการ ดังนี้

1. เป็นบุคคลที่ทำผิดพลาดและศีลของพระโพธิสัตว์ แสดงถึงการเป็นผู้ไม่เชื่อถือและศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแท้จริง รวมทั้งไม่ปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด
2. เป็นบุคคลผู้ไม่ยอมรับความผิดชอบในการกระทำของตน และเย่อหยิ่ง

คำสำคัญ: อูจิชุอิ โมะโนะงะตะริ, คนจะกุ โมะโนะงะตะริณู, นิฮน เรียวอิกิ, เจ้าอาวาสวัดยะกุมิ

Abstract

This research aims to study the image of Yakushiji abbot in the 55th story of **Ujishuui monogatari** Yakushiji abbot was Saiguen monk who had existed in history. He entered the monkhood in “Sanron Practice” (madhyamaka). From the study of the story, he had a pure faith in Buddhism and was the abbot at the temple. His duty and faith was to follow the many doctrines of Buddhism; although during his time at the temple, he had taken some rice

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมและวรรณคดีญี่ปุ่น คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พัฒนามาจากบทความที่นำเสนอในงานสัมมนา JSA ASEAN ครั้งที่ 5 ณ Cebu City, Philippines เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2559

¹ นิสิตระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมและวรรณคดีญี่ปุ่น คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

from the temple's barn. This act went against doctrines of Buddhism. Eventually, he was sent to hell at the end of his life.

Therefore, it is interesting to study the image of this abbot who was practicing and upholding the faith of Buddhism. What was the true reason of why he would have broken the doctrine himself. During the time of the *He-an era* it shows a time when monks could make mistakes like other people. It is believed that the study of the image of Yakushiji's abbot could reflect a monk's life from *He-an era* to *Kamakura era* from a story told by people who lived during this particular era. Discovered from this study, there are two following negative points listed below;

1. Regarding to the Five Commandments and Bodhisattva-sīla, it has shown that he was unreliable and did not purely believe, or follow strictly Buddha's doctrines.
2. He was also irresponsible and a disrespectful monk.

Keywords: Ujishuui monogatari, Konjaku monogatari, Nihon ryoiki, Yakushiji abbot

1. บทนำ

นิทานเรื่องเล่า **อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ** (宇治拾遺物語) ได้รวบรวมเรื่องเล่าไว้ทั้งสิ้น 197 เรื่อง สันนิษฐานว่า เกิดขึ้นในช่วงต้นของศตวรรษที่ 13 หรือประมาณช่วงต้นสมัยคะมะกุระ (ประมาณ ค.ศ. 1185-1333) โดยไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งที่แน่ชัด หลักฐานที่พบทำให้คาดว่า น่าจะรวบรวมในระหว่าง ค.ศ. 1213-1221 สันนิษฐานว่า คัดลอกเนื้อหาจาก **อุจิฉะอินะงง โมะโนะงะตะริ** (宇治大納言物語) ที่เชื่อกันว่า ทะกะกุณี (隆国) ผู้เป็นขุนนางตำแหน่ง คนคะอินะงง (宇治大納言) ได้รวบรวมขึ้น ขุนนางผู้นี้ได้ย้ายที่พำนักชั่วคราวในหน้าร้อนไปยังบริเวณที่เรียกว่า นัมเซ็นโบ (南泉房) ภายในวิหารเบียวโดอิน เมืองอุจิ ผู้คนจึงมักจะเรียกเขาว่า อุจิฉะอินะงง (หมายถึง ขุนนางตำแหน่งคะอินะงงแห่งเมืองอุจิ) ในระหว่างที่พำนักอยู่ที่นั่น เขาจะคอยเรียกให้ผู้คนที่เดินทางผ่านไปมา เล่าเรื่องราวสมัยโบราณให้ฟังภายในที่พัก จากนั้น ได้สั่งให้บันทึกเรื่องราวเหล่านั้นเป็นหนังสือเย็บเล่มขนาดใหญ่ 14 เล่ม มีทั้งเรื่องราวของประเทศจีน อินเดีย และญี่ปุ่น เนื้อเรื่องที่เล่ามีหลากหลายประเภท ทั้งเรื่องราวที่มีคุณค่าน่ายกย่อง เรื่องสนุกสนาน เรื่องน่ากลัว เรื่องสยองปรกทมิฬ เรื่องตลกขบขัน เป็นต้น เชื่อกันว่า หนังสือเย็บเล่มนี้เป็นต้นฉบับของหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่า **อุจิฉะอินะงง โมะโนะงะตะริ** เมื่อหนังสือตกทอดมาถึงรุ่นหลานของทะกะกุณี ชื่อ จิจูโตะ ฌิซะตะ (侍従俊貞) พบว่ามีผู้รู้นิทานเรื่องเล่าเขียนเรื่องราวเพิ่มเติมเข้าไป จึงมีเรื่องเล่าเพิ่มขึ้นมากกว่าต้นฉบับของ **อุจิฉะอินะงง โมะโนะงะตะริ** และเชื่อกันว่าหนังสือเล่มนี้คือ ต้นฉบับของหนังสือ **อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ** นอกจากนี้ บางข้อสันนิษฐานระบุว่า "จิจู" มีชื่อภาษาจีนว่า "ฉุอิ" จึงตั้งชื่อหนังสือเล่มนี้ว่า **อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ** แต่จนถึงบัดนี้ ยังไม่ทราบว่ามีข้อสันนิษฐานใดถูกต้อง (小林保治 増古和子, 2013 : 23-24.) ไม่ว่าจะหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่าเล่มนี้จะ

ที่มาอย่างไร หากนึกถึงวรรณกรรมประเภทนิทานเรื่องเล่าในสมัยคัมภีระตอนต้นแล้ว นับว่าหนังสือเรื่องนี้ได้รับการกล่าวถึงเป็นอันดับต้นๆ และเป็นแหล่งศึกษาข้อมูลที่สำคัญของนักเขียนในรุ่นหลังอย่าง อะคุตะงะวะ เรียวโนะสุเกะ (ค.ศ. 1982-1927) ให้ใช้เป็นวัตถุดิบในการแต่งเรื่องสั้น จนเป็นที่รู้จักโด่งดังมากขึ้น

เป็นที่น่าสังเกตว่า นิทานเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาใน **อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ** มีตัวละครเอกจำนวนมากเป็นพระ จึงทำให้ผู้อ่านส่วนใหญ่คิดว่า เป็นเรื่องเล่าที่นำเสนอแนวคิดในการส่งเสริมความเชื่อและความศรัทธาในพุทธศาสนา แต่เมื่อได้ศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าแล้ว ได้พบว่า เรื่องเล่าหลายเรื่องไม่มีวัตถุประสงค์ที่จะส่งเสริมให้ผู้คนเกิดความเชื่อและศรัทธาในพุทธศาสนา แต่กลับมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับความประพัตติของพระ ที่ทำตัวตลกขบขัน ทำผิดศีลธรรม อวดพิเศษเกี่ยวกับคาถาอาคม จึงทำให้นิทานเรื่องเล่าเหล่านั้นดูน่าสนใจและควรจะนำมาศึกษาวิเคราะห์ว่า เหตุใดผู้คนในสมัยเฮอันและคัมภีระตอนต้นจึงได้เล่าเรื่องทำนองนี้ เนื่องจากเรื่องเล่าที่เลือกมาศึกษานี้ มีตัวละครเอกเป็นเจ้าอาวาสวัดยะกุมิ ซึ่งเป็นบุคคลที่มีชีวิตอยู่จริงในประวัติศาสตร์ การศึกษาภาพลักษณ์ของพระรูปนี้ จึงน่าจะสะท้อนแนวคิดบางประการของผู้เล่าที่อาจช่วยให้เข้าใจแนวคิดของคนในสมัยเฮอันและคัมภีระตอนต้นได้ เนื่องจากผู้เล่าและผู้รวบรวมเป็นสมาชิกหนึ่งของสังคมในสมัยดังกล่าว

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาภาพลักษณ์ของเจ้าอาวาสวัดยะกุมิ ในนิทานเรื่องเล่า **อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ**

3. ขอบเขตการวิจัยและวิธีดำเนินการวิจัย

3.1 ขอบเขตการวิจัย ศึกษานิทานเรื่องเล่า **อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ** เรื่องที่ 55 “เรื่องของเจ้าอาวาสวัดยะกุมิ” รวมทั้งหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่าอื่น ๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกัน เช่น หนังสือรวมนิทานเรื่องเล่า **คนจะกุโมะโนะงะตะริ** หนังสือรวมนิทานเรื่องเล่า **นิฮัน เรียวอิ** (にほんりょうい) เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลเพิ่มเติมและนำมาใช้สรุปผลการวิจัยให้แม่นยำมากยิ่งขึ้น

3.2 วิธีดำเนินการวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูล ศึกษาเนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าจากต้นฉบับภาษาญี่ปุ่นโบราณเป็นหลัก ทั้งในหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่า **อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ** และเรื่องอื่น ๆ เพื่อวิเคราะห์ภาพลักษณ์ของตัวละครเจ้าอาวาสวัดยะกุมิ แล้วนำมาสรุปผลแบบพรรณนาวิเคราะห์

4. ข้อตกลงเบื้องต้น

4.1 ต้นฉบับที่ใช้วิเคราะห์ เนื้อหาที่ใช้ศึกษาวิเคราะห์ มาจากหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่า **อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ** (うじしゅういものがたり) ของ โคะบะยะมิ ยะซุซุรุ (こばやしやすはる) และมะซุโกะ คะสุโกะ (ますこかずこ) สำนักพิมพ์ โมงะกุกัน (しょうがくかん) ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 6 ค.ศ. 2013

4.2 ระบบถอดอักษรภาษาญี่ปุ่น บทความวิจัยนี้ ใช้ระบบถอดอักษรภาษาญี่ปุ่นที่เป็นผลงานวิจัยของ คณาจารย์สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้แก่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กัลยาณี สัตสุวรรณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุชาติ สัตยพงศ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์เสาวลักษณ์ สุริยะวงศ์ไพศาล

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต

ปีที่ 13 ฉบับที่ 2 มกราคม-มิถุนายน 2561 ISSN: 1513-4563

(ปัจจุบัน คือ ศาสตราจารย์ ดร. สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล) รวมทั้งอาจารย์ประจำภาควิชาภาษาศาสตร์ ได้แก่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุดาพร ลักษณะียนาวิน และอาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย ได้แก่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดุขฎิพร ชำนิโรคศานต์

5. สมมุติฐานการวิจัย

เจ้าอาวาสวัดยะกุกุมิเป็นบุคคลที่ทำผิดศีลห้าและศีลของพระโพธิสัตว์ แสดงถึงการไม่เชื่อถือ และศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแท้จริง รวมทั้งไม่ปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด นอกจากนี้ยังเป็นบุคคลผู้ไม่ยอมรับความผิดชอบในการกระทำของตน และเย่อหยิ่ง ทำให้เขามีภาพลักษณ์ด้านลบ

6. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศไทย จากการศึกษาพบว่า ไม่มีงานวิจัยใดในประเทศไทย ที่เกี่ยวข้องกับภาพลักษณ์ของเจ้าอาวาสวัดยะกุกุมิในนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* มีเพียงงานวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์และการแบ่งประเภทนิทานของ นกสินธุ์ แผลงศร เรื่อง *วิเคราะห์นิทานพื้นบ้านญี่ปุ่น (An Analysis of Japanese Folktales)* ในปี 2555 ที่นำเสนอผลของการจำแนกประเภทของนิทานพื้นบ้านญี่ปุ่น วิเคราะห์นิทานพื้นบ้านตามกฎวรรณกรรมพื้นบ้านของ สติธ ทอมป์สัน (Stith Thompson) การวิเคราะห์โครงสร้างเนื้อหานิทาน โดยใช้กฎเรื่องศึกษาวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านของ เอกเซล โอลริค (Axel Oriek) และงานวิจัยฉบับนี้ไม่ได้กล่าวถึงนิทานเรื่องเล่าใน *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* แต่อย่างใด

6.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศอื่น จากการศึกษาพบว่า ไม่มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาพลักษณ์ของเจ้าอาวาสวัดยะกุกุมิ ในนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* ปรากฏในประเทศอื่นใด นอกจากประเทศญี่ปุ่น ที่มีการศึกษานิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* ในลักษณะต่างๆ เช่น การศึกษาในภาพรวมอาทิ ประวัติความเป็นมาของการรวบรวมนิทาน อะระกิ ฮิโรมิ (荒木浩) ได้ศึกษาว่า ที่มาของนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* สัมพันธ์อย่างไรกับหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่า *อุจิตะอินะงัน โมะโนะงะตะริ* และ *คนจะกู โมะโนะงะตะริ* แล้วสรุปความเห็นว่าเป็นนิทานเรื่องเล่าทั้งสามเรื่องอาจไม่ได้คัดลอกเนื้อหามาจากต้นฉบับของกันและกัน แต่สันนิษฐานว่าคัดลอกมาจากต้นฉบับเดียวกันที่อาจสูญหายไปแล้ว (荒木浩, 2012: 471-673) ส่วนการศึกษาเจาะลึกเกี่ยวกับนิทานแต่ละเรื่อง เช่น มะซุโกะ คะสุโกะ (増古和子) ศึกษาวิจัยนิทานเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาใน *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* โดยเน้นเรื่องที่ 136 “การออกบวชเพื่อสร้างกุศล” แล้วเปรียบเทียบเนื้อหาและสำนวนกับนิทานเรื่องเล่า *คนจะกู โมะโนะงะตะริ* พบว่า ทั้งเนื้อหาและสำนวนใกล้เคียงกันมาก แต่ *คนจะกู โมะโนะงะตะริ* เน้นแนวคิดและคำสอนทางพุทธศาสนามากกว่า เพราะอธิบายเรื่องการบวชอย่างละเอียด ขณะที่ *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* ไม่มีข้อมูลละเอียดมากนัก ในตอนจบของเรื่องเล่าใน *คนจะกู โมะโนะงะตะริ* ได้เพิ่มเติมความคิดเห็นของพระผู้ปฏิบัติกับข้อความของผู้รวบรวม และจบด้วยสำนวนที่รวบรัด ผู้วิจัยได้สรุปว่า ผู้รวบรวมนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* อาจเป็นผู้มีความรู้ในพุทธศาสนา แต่เพราะความชื่นชอบส่วนตัวจึงไม่ต้องการใส่แนวคิดทางพุทธศาสนาเข้าไปในนิทานเรื่องนี้ (増古和子, 1999: 33-51) นอกจากนี้ ยังพบผลงานของ มะทซุโนะ คะสุโกะ (松野和子) ที่ศึกษาการพิจารณานิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ*

โมะโนะงะตะริ ในฐานะเรื่องเล่าทางพุทธศาสนา โดยเปรียบเทียบกับเนื้อหานิทานที่คล้ายกันใน **คนจะกุโมะโนะงะตะริ** ผู้วิจัยให้ความเห็นว่า ให้ความสำคัญทางด้านพุทธศาสนาแก่นิทานเรื่องเล่าใน **อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ** ไม่ได้ เนื่องจากผู้เล่ามิได้สรุปแนวคิดใดๆ ทางพุทธศาสนาไว้เลยในตอนจบของเรื่อง เพียงแต่เปิดโอกาสให้ผู้อ่านได้คิดและตีความเอง (松野和子, 1990年 : 19-28)

การศึกษางานวิจัยทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ จึงทราบว่า ยังไม่มีการศึกษาภาพลักษณ์ของเจ้าอาวาสวัดยะกุมิ ในนิทานเรื่องเล่า **อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ** เช่นเดียวกับงานวิจัยเรื่องนี้ จึงนับเป็นครั้งแรกที่มีผู้ศึกษาวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีกรรมอย่างละเอียด เพื่อหาหลักฐานความเชื่อมโยงระหว่างพฤติกรรมตัวละครกับการสะท้อนภาพลักษณ์ อันจะนำไปสู่ความเข้าใจแนวคิดของผู้เล่าเรื่อง และถือเป็นการเปิดมุมมองใหม่ในการศึกษาวรรณกรรมประเภทนิทานเรื่องเล่า

7. บทวิเคราะห์ผลการวิจัย

7.1 ภาพลักษณ์ของเจ้าอาวาสวัดยะกุมิ: บุคคลที่ทำผิดศีลห้าและศีลของพระโพธิสัตว์ แสดงความไม่เชื่อถือและไม่ได้ศรัทธาพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ทั้งไม่ปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด จึงมีภาพลักษณ์ด้านลบ การศึกษาเนื้อหาของนิทานเรื่องเล่า พบว่าเนื้อหามีการหักมุม กล่าวคือ ในตอนต้นเรื่องกล่าวถึงพระรูปหนึ่ง เป็นถึงเจ้าอาวาสผู้ควบคุมดูแลวัด ทำให้ผู้อ่านจินตนาการเห็นภาพลักษณ์ตัวละครพระผู้อาวุโส และอาจประกอบคุณงามความดี จนได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาส ยิ่งในต้นบทกล่าวว่าคุณเป็นพระผู้เคร่งครัดไม่เคยเบียดบังเอาของวัดมาเป็นของใช้ส่วนตัว แม้จะเป็นถึงเจ้าอาวาสก็ตาม ยามเจ็บป่วยเมื่อวาระสุดท้ายกำลังจะมาถึง พระรูปนี้ได้กล่าวถึงการสวดเนิมบุทซุ (念仏) เอยถึงพระนามของพระอมิตาภะ เชื่อกันว่า ผู้สวดเนิมบุทซุจะมีพระอมิตาภะและพระโพธิสัตว์มารับไปสู่แดนสุขาวดี อันเป็นที่อยู่ของพระอมิตาภะ อยู่ห่างจากโลกมากถึงสิบล้านล้านบุทซุโตะ (1บุทซุโตะ เท่ากับ 1 ประเทศที่พระพุทธเจ้าปกครองอยู่) และเป็นดินแดนที่เต็มไปด้วยความสุข (石田瑞曆, 1997 : 300)

แต่ไม่นาน ผู้เล่ากลับหักมุมว่า มียมทูตพร้อมกงล้อไฟจากนรกมารับตัวเขาเพราะความผิด คือ นำของวัดไปใช้ส่วนตัวแล้วยังไม่คืน ซึ่งเป็นการผิดศีลห้า ข้อที่ 2 “การลักขโมยของผู้อื่น จะมีค่าหรือไม่มีค่าก็ตาม ทำเองหรือใช้ให้ผู้อื่นกระทำก็ตาม โดยที่เจ้าของไม่อนุญาตถือว่าต้องโทษสถานหนัก” (劫盗人物戒・不偷盗戒) และศีลของพระโพธิสัตว์ ข้อที่ 2 ในหมวดครุภาบัติ หรือโทษหนัก คือ “ผู้ถือเอาของผู้อื่นมีราคาตั้งแต่ห้าสก (ราวแปดสิบบาทแปดสิบบาท) กี่ตี หรือแม้ของนั้นไม่มีค่า แต่เจ้าของไม่อนุญาตก็ตี ไม่ว่าจะกระทำเอง ใช้ให้ผู้อื่นกระทำ ต้องโทษสถานหนัก” (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2550 : 32) หากพิจารณาพฤติกรรมที่เจ้าอาวาสนำของวัดไปใช้ส่วนตัว ซึ่งไม่ต่างอะไรกับขโมย ที่หยิบฉวยเอาของผู้อื่นไป โดยที่เจ้าของไม่ได้อนุญาต ยิ่งเป็นถึงเจ้าอาวาส ผู้มีหน้าที่ดูแลหวงแหนสมบัติวัด แต่กลับทำผิดเสียเอง จึงทำให้วิเคราะห์ได้ว่า เจ้าอาวาสเป็นผู้ไม่เชื่อถือและไม่ศรัทธาต่อพุทธศาสนาอย่างแท้จริง เพราะเป็นถึงเจ้าอาวาส ยังทำผิดศีลห้าซึ่งเป็นปกติศีลของพุทธบริษัท และทำผิดศีลของพระโพธิสัตว์ ซึ่งบัญญัติไว้สำหรับพระผู้ออกบวชในนิกายมหายานอีกด้วย หากเจ้าอาวาสเชื่อถือและศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ก็คงไม่ทำผิดศีลตั้งแต่แรก ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ จึงมองว่า ภาพลักษณ์ของตัวละครเจ้าอาวาสเป็นภาพลักษณ์ด้านลบ ดังความที่ยกมาแสดงนี้

いま むかし やくしじ べつたうそうず ひと べつたう こと たら
 今 昔、薬師寺の別当僧都といふ人ありけり。別当はしけれども、殊に寺
 もの し ごとらく こと ねがい としお やまひ し
 の物も使はで、極楽に生れん事をなん願ひける。年若い、病して、死ぬる
 ねんぶつ き はい むげ かざ み
 きざみになりて、念仏して消え入らんとす。無下に限りと見ゆる程に、よ
 ろしうなりて、弟子を呼びていふやう、「見るやうに念仏は他念なく申して
 死ぬれば、極楽の迎へますらんと待たるるに、極楽の迎へは見えずして、
 ひ くるま なに
 火の車を寄す。『こは何ぞ。かくは思はず。何の罪によりて地獄の迎へは
 来たるぞ』といひつれば、車に付きたる鬼どものいふやう、『この寺の物を
 ひととせ
 一年五斗借りていまだ返さねば、その罪によりてこの迎へは得たるなり』と
 いひつれば、我いひつるは、 (p.149)

“กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้วที่วัดยะกุกุณี มีเจ้าอาวาสตำแหน่งระดับโชสุ แม้เป็นเจ้าอาวาสวัดก็ตาม ไม่เคยเบียดบังเอาของวัดมาใช้ส่วนตัว มีความปรารถนาที่จะไปอุบัติยังแดนสุขาวดี เมื่อชราภาพ เกิดอาการเจ็บป่วย เขาพยายามที่จะสวดเน็มบุทซุ จนเมื่อวาระสุดท้ายมาถึง ขณะคิดว่า คงจะถึงวาระสุดท้ายของชีวิตแล้ว กลับฟื้นคืนสติขึ้นมาอีกครั้ง จึงได้เรียกลูกศิษย์มาสั่งเสียว่า ถ้าเราสวดเน็มบุทซุ ด้วยศรัทธาที่แน่วแน่แล้วล่ะก็ ตายไปจะมีกรรมมารับไปอุบัติยังแดนสุขาวดี ขณะที่ยังไม่เห็นมีแววการมารับไปยังแดนสุขาวดีอยู่นั้น ก็มีกิ้งก้อไฟพุ่งเข้ามาหา เจ้าอาวาสจึงร้องถามไปว่า “นี่คืออะไรกันแน่ ไม่จริงใช่ไหม ข้าทำความผิดอะไร จึงมารับข้าไปลงนรก” ยมทูตที่มาพร้อมกับกิ้งก้อไฟจึงตอบว่า “เพราะเจ้าได้ยืมของวัดไปในปีหนึ่งจำนวน 5 โทะ* แต่ยังไม่คืนให้วัดเลย ก็เพราะความผิดนั้นแล ข้าจึงมารับเจ้าไปลงนรก”

7.2 ภาพลักษณ์ของเจ้าอาวาสวัดยะกุกุณี: บุคคลผู้ไม่ยอมรับความผิดชอบในการกระทำของตน และเยอหยิ่ง มีภาพลักษณ์ด้านลบ การวิเคราะห์เนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าพบว่า เจ้าอาวาสเหมือนไม่รู้ตัวมาก่อนว่า ตนทำผิดอะไร เพราะก่อนจะมรณภาพ ได้เรียกลูกศิษย์มาสั่งเสียเรื่องการมารับตนไปอุบัติยังแดนสุขาวดีในวาระสุดท้าย เพราะเชื่อว่า หลังจากมรณภาพแล้ว จะได้ไปสู่แดนสุขาวดีอย่างแน่นอน เมื่อความจริงไม่ได้เป็นเช่นนั้น จึงรู้สึกประหลาดใจ และเอ่ยปากถามยมทูตที่มารับไปลงนรก ถึงความผิดของตน เหมือนไม่รู้ว่าการเอาของวัดไปใช้ส่วนตัวแล้วไม่คืน มีพฤติกรรมไม่ต่างกับการลักขโมยของผู้อื่น ถือเป็นกรประกอบกรรมชั่ว เห็นได้จากบทสนทนาที่เจ้าอาวาสได้โต้ตอบกับยมทูต แสดงถึงความเยอหยิ่ง ทะนงตน ไม่ได้แสดงออกว่าสำนึกผิดและรับผิดชอบในการกระทำของตนเลย เพราะไม่มีประโยคใดในคำตอบ ที่กล่าวคำขอโทษและแสดงความเสียใจต่อการกระทำผิดของตน แต่กลับแสดงพฤติกรรมเยอหยิ่งว่า แค่เอาของไปในปริมาณเพียงเล็กน้อย ไม่ถือว่าเป็นความผิดถึงกับต้องมารับไปลงนรก ทั้งยังพยายามปิดความรับผิดชอบให้แก่ลูกศิษย์ที่ไม่รู้เรื่องมาก่อน ต้องช่วยแก้ปัญหาที่ตนได้ก่อขึ้น มีพฤติกรรมไม่เหมาะแก่การเป็นพระเถระผู้ใหญ่ในพุทธศาสนา ประเด็นดังกล่าวนี้ทำให้วิเคราะห์ได้ว่า ตัวละครเจ้าอาวาสวัดยะกุกุณี มีภาพลักษณ์ด้านลบเช่นเดียวกัน ดังตัวบทต่อไปนี้

* 1 โทะเท่ากับ 18 ลิตร ดังนั้น 5 โทะจะเท่ากับ 90 ลิตร

「さばかりの罪にては地獄に落つべきやうなし。その物を返してん」といへば、火車を寄せて待つなり。さればとくとく一石誦経にせよ」といひければ、弟子ども手感ひをして、いふままに誦経にしつ。その鐘の声のする折、火車帰りぬ。(pp. 149-150)

(เจ้าอาวาสจึงตอบกลับไปว่า) “แค่ความผิดเล็กน้อย ไม่สมควรหรอกที่ต้องตกนรก (เข้า) จะคืนของกลับไปให้เลยก็ได้” พอพูดดังนั้น (ยมทูต) จึงได้หยุดกงล้อไฟรออยู่ เจ้าอาวาสจึงสั่งลูกศิษย์ว่า “ให้รีบนำของจำนวนของ 1 โคะกุ (เท่ากับ 180 ลิตร) มาจ่ายเป็นค่าสวดมนต์ เร็วเข้า” (พอเจ้าอาวาส) พูดดังนั้น พวกบรรดาลูกศิษย์ต่างพากันงุนงง แต่ก็ก็รู้สึกจอสวดมนต์ตามคำสั่ง พอได้ยินเสียงลั่นระฆัง (ยมทูตพร้อม) กงล้อไฟจึงได้กลับไป”

เมื่อวิเคราะห์บทสนทนาของภิกษุเจ้าอาวาสที่ได้ตอบกับยมทูตว่า จำนวนของเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ไม่มีเหตุอันควรที่จะนำตนไปลงนรก พร้อมกับสั่งเสียให้ลูกศิษย์นำของจำนวนสองเท่ามาทดแทนค่าสวดมนต์เหมือนรัฐธรรมนูญเป็นอย่างดีว่า เมื่อเอาของวัดไปใช้ ต้องคืนให้เป็นสองเท่า แต่กระนั้นตัวละครก็ยังทำผิดกล่าวคือ เจ้าอาวาสยอมของไป 5 โตะ หรือเท่ากับประมาณ 90 ลิตร เมื่อเวลาคืน ต้องคืนให้จำนวน 1 โคะกุ หรือเท่ากับประมาณ 180 ลิตร หากพิจารณาด้วยทฤษฎีของโยชิตสึจะเห็นว่า ภิกษุเจ้าอาวาสกำลังนอนป่วยอยู่จนเกือบถึงวาระสุดท้าย แต่ก็ฟื้นกลับมาพูดคุยกับลูกศิษย์ได้ นั่นแสดงว่า ยังมีเรี่ยวแรงและสติสัมปชัญญะอยู่ พฤติกรรมที่สั่งให้ลูกศิษย์ทำงานให้โดยทันที ทั้งที่ลูกศิษย์ไม่ทราบเรื่องมาก่อน และงุนงงกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แทนที่ภิกษุเจ้าอาวาสจะพยายามแก้ไขปัญหาที่ตนเป็นผู้ก่อ โดยไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น กลับแสดงพฤติกรรมที่ไม่รับผิดชอบต่อการกระทำของตน และพยายามตัดสินใจแก้ไขปัญหเฉพาะหน้าเพื่อให้ตนพ้นผิดในประเด็นนี้ หากเจ้าอาวาสเป็นคนดีจริง ก็ควรแสดงอาการสำนึกผิด โดยกล่าวขอโทษลูกศิษย์ที่อุตส่าห์รับจัดการตามคำสั่งเสีย อย่างน้อยก็เพื่อแสดงความเกรงใจที่ได้รับกวนผู้อื่น ในฐานะพระผู้ใหญ่ที่นำเคารพนับถือ

ส่วนประเด็นเรื่องการคืนของวัดนี้ เนื่องจากตัวบทเขียนไว้ค่อนข้างคลุมเครือว่า “ให้รีบนำของจำนวนของ 1 โคะกุ (เท่ากับ 180 ลิตร) มาจ่ายเป็นค่าสวดมนต์ เร็วเข้า” 「さればとくとく一石誦経にせよ」 จึงวิเคราะห์โดยพิจารณาจากเนื้อหาในตัวบทส่วนนี้ว่า สามารถตีความได้ 2 กรณี ดังนี้

กรณีแรก ลูกศิษย์ได้นำของจำนวน 1 โคะกุ ซึ่งเป็นจำนวนสองเท่าของที่ยืมมา คืนให้แก่วัดพร้อมกับการสวดมนต์ลั่นระฆัง ในตัวบทไม่ได้ระบุอย่างชัดเจนว่า ของที่นำมาคืนให้แก่วัดนั้นเป็นของเจ้าอาวาส หรือของลูกศิษย์ อย่างไรก็ตาม ผู้ได้รับผลประโยชน์ ได้แก่ เจ้าอาวาสและวัด เพราะตอนท้ายบอกว่า เจ้าอาวาสได้ไปเกิดยังแดนสุขาวดี และวัดได้รับของคืนเป็นสองเท่า ส่วนผู้เดือดร้อน คือ ลูกศิษย์ที่ต้องแก้ไข้ปัญหาแทนเจ้าอาวาส

กรณีที่สอง ลูกศิษย์อาจไม่ได้คืนของอย่างเป็นทางการ เพราะกำลังเร่งรีบ อาจเพียงแต่สวดมนต์ให้จำนวนเป็นสองเท่าของราคาของที่ยืมมา ความที่ในตัวบทไม่ได้กล่าวอย่างชัดเจนว่า การสวดมนต์เป็นสองเท่าของราคาของนั้น ต้องสวดมนต์กี่บทและสวดนานเท่าใด อาจเป็นเพราะรู้กันดีอยู่แล้วในหมู่ผู้ออกบวชว่า การสวดมนต์เป็นสองเท่าของราคาของนั้นจะต้องสวดประมาณเท่าใด แต่ในตัวบทกล่าวถึงการลั่นระฆัง ซึ่งปกติจะกระทำในระหว่างที่สวดมนต์ประกอบพิธีกรรม ช่วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์นั้นไม่นานมากนัก ก่อนที่เจ้าอาวาสจะ

มรณภาพ ฉะนั้น การหาของมาคืนให้แก่วัดจึงอาจทำได้ไม่ย่ายนักร และมีความเป็นไปได้ว่า ลูกศิษย์ไม่ได้นำของมาคืนให้แก่วัดจริง ได้แต่สวดมนต์ให้เป็นสองเท่าของราคาของ หากเป็นไปตามกรณีนี้ ผู้ได้รับผลประโยชน์คือเจ้าอาวาส เพราะได้ไปเกิดยังแดนสุขาวดี ผู้เสียประโยชน์ ได้แก่ วัดและลูกศิษย์ เพราะวัดไม่ได้ของคืน ส่วนลูกศิษย์ก็เดือดร้อน ที่ต้องแก้ไขปัญหาก็แก่เจ้าอาวาส ทั้งที่ตนไม่เกี่ยวข้องกับการที่เจ้าอาวาสนำของวัดไปใช้ส่วนตัวเลย เห็นได้จากตัวบทต่อไปนี้

その鐘の声のする折、^{ひのくるま}火車^{ひのくるま}帰りぬ。さてとばかりありて、「火車は
^{ごくらく}帰^すりて、^{よろこ}極楽の迎へ今なのはする」と、手を摺りて悦びつつ終わりにけり。

(p.150)

“ขณะที่มีเสียงระฆังดังขึ้น กงล้อไฟกลับออกไปแล้ว หลังจากนั้นไม่นาน “กงล้อไฟกลับไปแล้ว ก็ได้มีการมารับไปอุปถัมภ์แดนสุขาวดี” เจ้าอาวาสภูมิใจด้วยความปลื้มปิติ แล้วมรณภาพไป”

การวิเคราะห์ข้างต้นในประเด็นเรื่องการคืนของ พบได้ว่า ผู้ได้รับประโยชน์มากที่สุดในทุกกรณี คือเจ้าอาวาส ส่วนลูกศิษย์ทั้งหลายต่างทำงานตามคำสั่ง อาจเต็มใจหรือไม่เต็มใจก็ได้ ถือเป็นผู้ได้รับความเดือดร้อนมากที่สุดในประเด็นนี้ สำหรับวัดนั้น อาจได้ของที่เจ้าอาวาสขอยืมไป รวมดอกเบี้ยและค่าเสียหายเวลาเป็นจำนวนสองเท่า ถือเป็นกรณีสองในกรณีแรก แต่ในกรณีที่สอง วัดไม่ได้รับสิ่งใดตอบแทนไปเลย จึงอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า การที่เจ้าอาวาสนำของวัดไปใช้ส่วนตัว ถือเป็นพฤติกรรมกรรมการแสดงออกถึงการไม่ซื่อสัตย์และไม่ศรัทธาต่อพุทธศาสนาอย่างแท้จริง รวมทั้งไม่ปฏิบัติตามคำสอนทางพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด ดังที่ได้วิเคราะห์มาแล้ว ยิ่งไปกว่านั้น การสนทนาโต้ตอบกับยมทูตเรื่องความผิดของตน พร้อมกับเถียงว่าการเอาของไปเพียงเล็กน้อยนั้น ไม่มีเหตุอันควรที่ตนต้องตกนรก ถือเป็นกรณีสองในการแสดงความเย่อหยิ่ง ทะนงตน ส่วนการสั่งให้ลูกศิษย์แก้ไขปัญหาก็แก่ตน โดยไม่มีความเกรงใจและไม่สำนึกในความผิดนั้น ทำให้เห็นภาพลักษณ์โดยรวมของเจ้าอาวาสวัดยะกุกุมิว่า เป็นด้านลบอย่างเด่นชัด

ในประเด็นเรื่อง “ของ” ที่เจ้าอาวาสขอยืมไปใช้ไปนั้น แม้จะไม่ระบุในตัวอย่างชัดเจนว่า “ของ” สิ่งนั้นคืออะไร แต่เมื่อพิจารณาหน่วยวัด คือ โทะและโคะกุ ที่ใช้วัดปริมาตรเหล้าและข้าวแล้ว การศึกษาพบว่าวัดในสมัยเฮอันเป็นแหล่งผลิตเหล้า เนื่องจากพระที่เดินทางกลับจากการศึกษาพุทธศาสนาในจีน ได้นำเทคนิคการผลิตเหล้ากลับมาด้วย ขณะเดียวกัน วัดได้เก็บข้าวไว้เพื่อบริโภคด้วย แต่การศึกษาประวัติของวัดยะกุกุมินั้นไม่พบว่าวัดแห่งนี้เคยผลิตเหล้าแต่อย่างใด ผู้วิจัยจึงคิดว่า “ของ” ที่เจ้าอาวาสเอาไปใช้ส่วนตัว น่าจะเป็นข้าวมากกว่าเหล้า นอกจากนี้ การศึกษาเพิ่มเติมพบว่า ผู้เชี่ยวชาญนิทานเรื่องเล่า **อัจฉริยะ โมะโนะงะตะริ** จากสำนักพิมพ์ที่มีชื่อเสียง ไม่ว่าจะเป็น โมงะกุกัน ฉินโซดะ (新潮社) หรืออิวะนะมิโอะเต็น (岩波書店) ล้วนตีความว่า “ของ” ที่เจ้าอาวาสเอาไปใช้ คือ “ข้าว” อาจเป็นเพราะอิทธิพลของหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่า **คนจะกุ โมะโนะงะตะริ** ซึ่งแต่งขึ้นก่อน **อัจฉริยะ โมะโนะงะตะริ** ที่ปรากฏข้อเขียนเป็นภาษาโบราณอยู่ในตัวอย่างชัดเจนว่า “ยืมข้าววัดไปใช้ 5 โทะ” (寺ノ米五斗ヲ借テ仕タリキ。) (馬淵和夫、^{くにさきふみまる}国東文曆、^{こんのおとる}今野達, 1971 : 46)

เป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้เล่าได้สรุปแนวคิดของตนไว้ตอนท้ายเรื่องว่า การทำผิด โดยนำเอาของวัดไปใช้ ส่วนตน แม้เพียงเล็กน้อยก็ถือว่าประกอบกรรมชั่ว ยิ่งมีมृतพว้อมงล้อไฟมารับ ยิ่งแสดงว่า เป็นพฤติกรรมที่ไม่น่าให้อภัย น่าละอาย และไม่เป็นที่ยอมรับของผู้คนในสมัยนั้น แม้ในเรื่องกล่าวถึงการไปอุบัตยั้งแดนสุขาวัตติ ด้วยความยินดีของเจ้าอาวาส แต่หากพิจารณาเนื้อหาในตอนจบจะพบว่า ผู้เล่ามิได้ให้อภัยต่อการกระทำผิดของพระรูปนี้เลย เพราะไม่พบประโยคใดในตัวบทนิทานที่ยกย่องการกระทำของพระรูปนี้ว่า แก้ไขปัญหาได้ถูกต้อง และสมควรให้ผู้คนในสังคมถือเป็นแบบอย่าง ดังตัวบทที่ยกมาต่อไปนี้

その坊は薬師寺の大門の北の脇にある坊なり。今だその形失せずしてあり。

さばかり程の物遣ひたるにだに火の車迎へに来たる。まして寺物を心のま
まに使ひたる諸寺の別当の地獄の迎へこそ思ひやられ。 (p. 150)

“กุณินั้น (ของเจ้าอาวาส) อยู่ข้างประตูใหญ่ทางด้านทิศเหนือ จนกระทั่งถึงตอนนี้ กุณิหลังนั้นก็ยังคงหลงเหลืออยู่ การเอาของวัดไปใช้ส่วนตัวแม้เพียงเล็กน้อย กงล้อไฟก็จะมารับ ยิ่งถ้าเอาของวัดไปใช้ตามอำเภอใจขนาดที่ต้องมีกงล้อไฟมารับเหมือนเจ้าอาวาสวัด (ทั้งหลาย) ละก็ เพียงแค่คิดก็บาปหนาเลยทีเดียว”

หากพิจารณาประโยคในตอนท้ายที่ผู้เล่าตำหนิเจ้าอาวาส ดูเหมือนจะมีได้ใสใจมากกว่า เจ้าอาวาสจะได้ไปอุบัตยั้งแดนสุขาวัตติหรือไม่ แต่ผู้เล่าใสใจประเด็นที่ว่า ใครก็ตามที่เอาของวัดไป ถือว่าผู้นั้นมีความผิดกรรมไม่เหมาะสม บาปหนา และน่าละอาย ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่า การจัดระบบควบคุมดูแลและตรวจสอบทรัพย์สินของวัด เมื่อในอดีตดำเนินการอย่างหละหลวม ทำให้เจ้าอาวาส ที่แม้จะเป็นสมณะ แต่ในฐานะมนุษย์คนหนึ่ง ก็อาจทำผิดได้ง่ายเช่นเดียวกับปุถุชนทั่วไป เพราะมีทั้งโอกาสและอำนาจอยู่ในมือ ที่สำคัญคืออาจไม่มีผู้ตรวจสอบ จึงอาจพลั้งเผลอไปได้ สำหรับข้อคิดเห็นของผู้เล่าในตอนท้ายเรื่องนั้น เป็นไปได้ว่า ผู้เล่าต้องการสะท้อนปัญหาที่บรรดาเจ้าอาวาสวัดนำเอาของวัดไปใช้ส่วนตัวแล้วยังไม่คืน และต้องการเตือนสติว่า เมื่อทำผิดไปแล้วนั้น มีธรรมเนียมปฏิบัติอย่างไรในการสงฆ์ของคืน

การศึกษาเพิ่มเติมพบว่า เรื่องราวคล้ายกันปรากฏในหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่าเล่มอื่น ได้แก่ **คนจะกู โมะโนะงะตะริ** และ **นิฮน เรียวอิกิ** (หนังสือรวมนิทานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพุทธศาสนาเล่มแรกของญี่ปุ่น แต่งโดยเคอิเคออิ (景戒) สันนิษฐานว่า แต่งในสมัยเฮอันตอนต้นหรือประมาณ ค.ศ. 822) กล่าวถึง เจ้าอาวาสที่แอบเอาสมบัติของวัดไปใช้ตามอำเภอใจแล้วลืมคืน (小林保治、増古和子 :150.)

เรื่องราวที่คล้ายกันมากนี้ ในนิทานเรื่องเล่า **คนจะกู โมะโนะงะตะริ** คือ เล่มที่ 25 เรื่องที่ 4 “เรื่อง การหลุดพ้นของพระชะอิงุเอ็นโซสุแห่งวัดยะกุฉิ” (薬師寺济源僧都 往生語) 第四 ที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับพระชะอิงุเอ็นโซสุในตอนเริ่มนิทานมากกว่า **อุจิอูอิ โมะโนะงะตะริ** เช่น ให้ข้อมูลว่าพระรูปนี้มีชื่อเดิมว่า มินะโมะโตะ (源) ดังตัวบทที่ยกมาต่อไปนี้

いまむかし やくしじ さいぐゑんそうづ い ひとあり そくしやう みなもと うち えう
今昔、薬師寺ニ济源僧都ト云フ人有ケリ。俗姓ハ源ノ氏。幼ニシテ
しゆつげし やくしじ ちう い ひと しと してほふもん まなび やむごとな がくしやう
出家、薬師寺ニ往シテ、ト云フ人ヲ師トシテ法文ヲ学テ、止事無キ学生
ト成ヌ。

(馬淵和夫、国東文麿、今野達、1971 : 47.)

“กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว มีพระตำหนักโชสุ ชื่อว่า ชะอิงเอ็น อยู่ที่วัดยะกุกุ พระรูปนี้มีชื่อเดิมว่า มินะโมะโตะ ออกบวชตั้งแต่อายุยังน้อย ระหว่างอยู่ที่วัดยะกุกุ เขาได้เล่าเรียนพระสูตรทางพุทธศาสนา จากอาจารย์...จนมีวิชาความรู้แตกฉาน”

ส่วนตอนจบของนิทานเรื่องเล่าใน **คนจะกุ โมะโนะงะตะริ** มีความเห็นเพิ่มเติมของผู้เล่าเรื่อง มากกว่าที่ปรากฏใน **อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ** ว่า พระชะอิงเอ็นแห่งวัดยะกุกุมีมรณภาพในวันที่ 5 เดือน 7 ค.ศ. 964 เมื่ออายุ 83 ปี (馬淵和夫、国東文麿、今野達, 1971 : 49)

ส่วนในหนังสือ **นิฮน เรียวอิกิ** นั้น มีเนื้อหาแตกต่างไปจากนิทานเรื่องเล่า **อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ** และ **คนจะกุ โมะโนะงะตะริ** ปรากฏในเรื่องที่ 23 เล่มที่ 3 คือ “การยืมสิ่งของของวัดไปใช้ส่วนตัว และความตั้งใจจะ คัดลอกพระสูตรอะฮันเนียะ การชดใช้กรรมดีและชั่วในชาติปัจจุบัน” (寺の物を用ゐ、復大般若を写さむとして、願を建て、以て現に善悪の報を得し 縁) เป็นเรื่องของชายผู้หนึ่งนามว่า โอมิกะทซุ อาศัยอยู่ที่เมืองมินะโน ต่อมาเขาได้สร้างวัดขึ้น ร่วมกับญาติพี่น้อง แล้วออกบวช พระโอมิกะทซุ สวดมนต์อยู่ในวิหารเป็นประจำ วันหนึ่งขณะที่ท่านตั้งใจคัดลอกพระสูตรอะฮันเนียะ (พระสูตรสำคัญของ นิกายมหายาน) จำนวน 600 จบ ก็ถูกทำร้ายร่างกายจนมรณภาพ หลังจากนั้น ได้พบกับชาย 5 คน ที่นำตัว ท่านไปยังทาง 3 แพร่ง ณ ที่นั้น ท่านพบกับยมทูต ผู้เลือกเส้นทางเดินให้แก่ท่าน เป็นทางกว้างใหญ่ ไม่รกทึบ และเต็มไปด้วยป่าเหมือนอีกสองทางที่เหลือ แต่เมื่อท่านเดินไปจนสุดทาง ก็ถูกชายทั้ง 5 จับตัวโยนลงหม้อต้ม น้ำที่กำลังเดือดพล่าน เมื่อร่างของท่านตกลงไป หม้อก็แตกเป็น 4 เสี่ยง แล้วมีพระ 3 รูปเดินเข้ามาหาพร้อมกับ ถามว่า “ก่อนตายเจ้าได้ทำความดีอะไรบ้าง” พระโอมิกะทซุตอบว่า “ไม่ได้ทำความดีอะไร เพียงแต่ตั้งใจจะ คัดลอกพระสูตรอะฮันเนียะ 600 จบ แต่มรณภาพเสียก่อน พระทั้ง 3 รูปนั้นจึงนำแผ่นเหล็กที่บันทึกความดี ความชั่วของพระโอมิกะทซุมาตรวจสอบ พบว่าท่านพูดความจริง จึงบอกแก่พระโอมิกะทซุว่า “ขนาดเจ้า อุตส่าห์ออกบวช ตั้งใจฝึกบำเพ็ญปฏิบัติตามเส้นทางพระพุทธศาสนาอย่างดี แต่กลับเอาของและทรัพย์สินของ วัดไปใช้ตามอำเภอใจ” เมื่อกล่าวจบ พระทั้ง 3 รูปจึงสั่งให้พระโอมิกะทซุกลับไปคัดลอกพระสูตรให้เสร็จ และ เอาของวัดที่ขอยืมมาไปคืนให้เรียบร้อย พระโอมิกะทซุได้ฟื้นคืนชีพขึ้นหลังจากที่มรณภาพไปแล้ว 5 วัน ท่าน เล่าเหตุการณ์ที่ประสบหลังการมรณภาพให้ญาติพี่น้องได้ฟัง ตอนจบของนิทานเรื่องเล่ากล่าวว่า “ใครก็ตาม ที่เอาของวัดไปใช้ส่วนตัว ต้องชดใช้คืนวันละสองเท่าของสิ่งที่นำไปนั้น” โดยให้ข้อมูลเป็นตัวเลขอย่างชัดเจนว่า ถ้ายืมไป 1 เยน 20 วัน ต้องชดใช้คืน 1,740,003 คัน (貫) (1 คัน เท่ากับประมาณ 12,000 เยนในปัจจุบัน) กับ อีก 968 มน (文) (1 มนเท่ากับประมาณ 12 เยน) (中田祝夫, 1975 : 316-318)

เมื่อวิเคราะห์เนื้อหาในนิทานเรื่องเล่านี้และศึกษาเรื่องราวที่คล้ายกัน ทั้งในหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่า **คนจะกุ โมะโนะงะตะริ** และ **นิฮน เรียวอิกิ** พบว่า นิทานกล่าวถึงธรรมเนียมบางประการเกี่ยวกับการนำของวัด ไปใช้เพื่อประโยชน์ส่วนตน เนื้อหาที่ปรากฏล้วนกล่าวถึงการส่งคืนของวัดที่นำไปใช้ส่วนตัวว่า ต้องชดใช้คืนให้เป็นสองเท่าของจำนวนที่เอาไป เหมือนกับที่ปรากฏใน **อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ** ฉะนั้น จึงอาจเป็นไปได้ว่า นิทาน เรื่องเล่า **อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ** ได้รับอิทธิพลมาจากหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่าทั้งสองเล่มดังกล่าว

การศึกษาประวัติของตัวละครเจ้าอาวาสพบว่า เป็นบุคคลที่มีตัวตนจริงในประวัติศาสตร์ ได้แก่ พระชะอิงเอ็น (斎 源) (ค.ศ. 885-960?) ที่ออกบวชตั้งแต่อายุยังน้อย ศึกษาเล่าเรียนในนิกายเซ็นรอน หรือนิกายมัธยมะ (三 論) ในศาสนาพุทธฝ่ายมหายานยุคแรก ท่านนาคารซุนก่อตั้งนิกายมัธยมะ(สันสกฤต: मध्यमक madhyamaka) โดยมีคำสอนที่เน้นความว่างเปล่าของสรรพสิ่ง เชื่อว่าโลกที่เห็นเป็นมายา ไม่มีเหตุหรือภาวะใดรับรองคำจูน ธรรมทั้งหลายล้วนอยู่ในสภาพเดียวกัน เรียกสภาพนั้นว่า สุญตา และเรียกสำนักนี้ว่า มารยมิกะ (mādhyamika) นิกายที่ต่อ ยอดขึ้น คือ เท็นดะอิ พระชะอิงเอ็นได้เป็นเจ้าอาวาสเมื่อ ค.ศ. 944 และมรณภาพเมื่อ ค.ศ. 960 ขณะที่ยังอายุ 79 ปี บางตำราระบุว่าคุณท่านมรณภาพเมื่อ ค.ศ. 964 ในบั้นปลายชีวิตนั้น พระชะอิงเอ็นมีตำแหน่งเป็นผู้บริหารวัดในระดับ โซสุ (僧 都) ซึ่งเป็นตำแหน่งสำคัญลำดับ 3 จากทั้งหมด 4 ตำแหน่ง ได้แก่ ตะอิโซโจ โซโจ โซสุ และริฉิมิ ซึ่งเป็นตำแหน่งต่ำสุด ในประวัติของพระชะอิงเอ็นนั้น แม้จะมีได้กล่าวถึงการนำของวัดไปใช้ส่วนตัว แต่ประวัติดังกล่าวเป็นหลักฐานยืนยันได้อย่างหนึ่งว่า พระชะอิงเอ็นได้ออกบวชและได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสในบั้นปลายชีวิต สอดคล้องกับเนื้อหาในนิทานเรื่องเล่าว่า เหตุการณ์เกิดขึ้นในขณะที่ท่านดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส จึงอาจเป็นไปได้ว่า ชีวิตจริงของเจ้าอาวาสผู้นี้มีพฤติกรรมคล้ายกับที่ปรากฏในนิทานเรื่องเล่า

7. บทสรุปและอภิปรายผล

การศึกษาวិเคราะห์เนื้อหาในนิทานเรื่องเล่า อูจิฉุอิ โมะโนะเงะตะริ พบว่า ภาพลักษณ์ของเจ้าอาวาสวัดยะกุฉิมิ ในนิทานเรื่อง 55 “เรื่องของเจ้าอาวาสวัดยะกุฉิมิ” มีภาพลักษณ์เป็นลบ ตรงกับสมมุติฐานการทำวิจัย ดังนี้

1. เจ้าอาวาสวัดยะกุฉิมิ เป็นบุคคลที่ทำผิดศีลห้าและศีลของพระโพธิสัตว์ แสดงถึงการไม่เชื่อถือและไม่ศรัทธาต่อพุทธศาสนาอย่างแท้จริง รวมทั้งไม่ปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด
2. เป็นผู้ไม่ยอมรับผิดชอบในการกระทำของตน และเย่อหยิ่ง

ส่วนประเด็นแนวคิดผู้เล่านั้น การวิเคราะห์ตัวบทของนิทานเรื่องเล่าในตอนท้าย ซึ่งเป็นความคิดเห็นผู้เล่า (評 語) พบว่า ผู้เล่าอาจต้องการสะท้อนที่ปัญหาบรรดาเจ้าอาวาสวัดในสมัยนั้นนำของวัดไปใช้ส่วนตัว การที่หีบยืมของวัดไปใช้ส่วนตัวแล้วไม่นำไปคืน ถือเป็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมและยอมรับไม่ได้ ทั้งนี้เนื่องจากระบบการตรวจสอบทรัพย์สินของวัดในสมัยนั้นค่อนข้างหละหลวม หรืออาจไม่มีผู้ตรวจนับทรัพย์สินของวัดเลยก็เป็นได้ จึงทำให้ผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสในสมัยนั้น มีโอกาสทำผิดโดยนำทรัพย์สินของวัดไปใช้ส่วนตัวได้โดยง่าย นอกจากการสะท้อนปัญหาดังกล่าวแล้ว ยังเป็นการเตือนสติบรรดาเจ้าอาวาสที่มีพฤติกรรมเช่นเดียวกับตัวละครในนิทาน ให้รู้ธรรมเนียมปฏิบัติในการส่งคืนสิ่งของที่หีบยืมไป อย่างไรก็ตาม ผู้เล่าไม่ได้กล่าวถึงบทลงโทษที่แน่ชัดว่า การขโมยของวัดต้องได้รับโทษอย่างไร ตกนรกขุมไหน แต่ให้ความสำคัญกับประเด็นที่ว่า ผู้ที่นำเอาของวัดไปใช้ส่วนตัว เมื่อเวลาส่งคืน จะต้องคืนเป็นจำนวนสองเท่าของที่ขอยืมไป

รายการอ้างอิง

- ประทุม อังกูรโรหิต. 2553. พระมหาประณิธานของพระโพธิสัตว์: ข้อโต้แย้งทางปรัชญาของฉินรัน.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุมาลี มหณรงค์ชัย. 2550. พุทธศาสนนามหายาน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม.
- อรรธยา สุวรรณระดา. 2558. ประวัติวรรณคดีญี่ปุ่น. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- 荒木浩. 2012. 『中世説話集の構想と意匠』 東京: 勉誠出版.
- 大島建彦. 1985. 『宇治拾遺物語』 東京: 新潮社.
- 小林保治と増古和子. 2013. 『宇治拾遺物語』 東京: 小学館.
- 佐々木馨. 2010. 『鎌倉仏教の世界』 (初版印刷) 東京: 山喜房佛書林
- 中田祝夫. 1975. 『日本靈異記』 (第八版) 東京: 小学館.
- 増古和子. 1999. “『宇治拾遺物語』の仏教説話、一第一三六話「出家功德の事」を中心に—『今昔物語集』との比較において” 国士館短期大学 第24号: 33-51.
- 増田秀光 2015. 『仏教人物の事典: 高僧・名僧風狂の聖たち』 東京:
大日本印刷株式会社.
- 松野和子 1990. “『宇治拾遺物語』の手法、—仏教説話を通して” 愛媛国文研究、
第40号: 19-28.
- 馬淵和夫、国東文麿、今野達 1971. 『今昔物語』 東京: 小学館.
- 渡邊綱也、西尾光一 1960. 『宇治拾遺物語』 東京: 岩波書店.